

René Guénon

Térbeli kvantitás és kvalifikált tér*

A korábbiakban már tisztáztuk, hogy a kiterjedés a mennyiségnek nem egyszerűen egy formája; más szavakkal: míg kétségtelenül joggal lehet beszélni a mennyiségről mint ami kiterjedéssel bír és térbeli, ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a kiterjedés is kizárólag mennyiségnek tekintendő. Ehhez újra csak ragaszkodnunk kell, ugyanis e megállapításnak különös fontossága van abban, hogy leleplezze a karteziánus „mechanizmusnak” és a modern idők többé-kevésbé közvetlenül belőle származó elméleteinek a korlátoltságát. Ebben az összefüggésben mindenekelőtt azt kell megjegyeznünk, hogy ha a tér merőben kvantitatív volna, akkor egészen egyneműnek kellene lennie, részei pedig viszonylagos nagyságukat kivéve semmi egyéb jellegzetesség által nem volnának megkülönböztethetők egymástól; ez azt jelentené, hogy a teret nem tekinthetnénk többnek, mint egy tartalom nélküli tartálynak, vagyis olyan valaminek, ami nem rendelkezhet független léttel, mert – voltaképpen természete szerint, mely kölcsönviszony – a tartály kapcsolata a tartalommal szükségszerűen előfeltételezi mindkét faktor egyidejű jelenlétét. Az értelemnek legalábbis valamiféle látszátával ugyan feltehető a kérdés, hogy elgondolható-e a geometriai tér valamilyen ilyesfajta egyneműséggel felruházva, de akármi is legyen a válasz e kérdésre, a homogenitásnak nincsen olyan eszméje, amely összeegyeztethető lenne a fizikai térrel, azzal a térrel, amely a testeket tartalmazza, ugyanis e testek jelenléte elegendő a különböző testek által elfoglalt térrészek közötti kvalitatív differenciák meghatározására; az adott helyzetben Descartes kétségtelenül a fizikai térre gondol, máskülönben elmélete nem jelentene semmit, mivel akkor semmiféle valóságos értelemben nem volna ráilleszthető arra a világra, amelynek magyarázatát igazolni igyekeznek.¹ Fölösleges lenne azt a kifogást emlegetni, hogy az „üres tér” csak kiindulópontja teóriájának, mert először is ez a tartalom nélküli tartály

---

* Forrás → René Guénon: *A mennyiség uralma és az idők jelei* (Debrecen, 2006, Kvintesszencia Kiadó), p. 39–45.

¹ Igaz, hogy fizikájának kiindulópontjánál Descartes csupán egy hipotetikus, a mozgásra és a kiterjedésre visszavezethető világot igyekezett konstruálni bizonyos előfeltevések alapján; mivel azonban később fáradságot nem kímélve igyekezett bizonyítani, hogy azok a jelenségek, amelyek egy ilyen világban létrejöhetnek volna, pontosan megfelelnek azoknak, amelyeket mi tapasztalunk sajátunkban, nyilvánvaló, hogy tisztán verbális óvatossága ellenére is arra a következtetésre kívánt jutni, hogy világunk az általa indítványozott világhoz hasonlóan épül fel.

elképzeléséhez vezetne vissza bennünket, mely egy olyan ürességet foglalna magában, amelynek nem lehet helye a megnyilvánult világon belül, s amely mint olyan nem tartozik a megnyilvánulás lehetőségei közé;² másodszor pedig, mint-hogy Descartes a testek természetének egészét a kiterjedésre redukálja, kénytelen feltételezni, hogy jelenlétük semmit sem ad hozzá ahhoz, amit a tér eredendően képvisel. Szemében a testek eltérő tulajdonságai valóban nem többek, mint a kiterjedés pusztá modifikációi; de ha ez így volna, akkor miből származhatnának e tulajdonságok, hacsak valamiképpen nem rejlenek benne magában a kiterjedésben, és hogyan lehetnének így eleve benne a kiterjedésben, ha annak természete minden kvalitatív elemnek híján lenne? Mert itt valami ehhez hasonló ellentmondás található; valóban, nagyon nehéz lenne fenntartani azt az állítást, hogy ez az ellentmondás – és még nagyon sok ehhez hasonló ellentmondás – nem foglaltatik benne Descartes műveiben; ő ugyanis – a legújabb keletű materialistákhoz hasonlóan, akiknek bőségesen megvan az alapjuk ahhoz, hogy követőinek tekintsék magukat – valóban a „kisebből” látszik elővarázsolni a „nagyobbat”. Azt állítani, hogy a test azon túl, hogy egy merőben kvantitatív szempontból kiterjedés, semmi egyéb, ténylegesen megfelel annak a kijelentésnek, amely szerint egy test felszíne és térfogata – vagyis az a két tulajdonság, amely a test által ténylegesen elfoglalt kiterjedés szegmensét méri – azonos magával a testtel annak minden tulajdonságával egyetemben, márpedig ez nyilvánvalóan abszurd feltételezés; ezért valamilyen más értelmezési lehetőséget kell keresni, s ilyen módon már elkerülhetetlen annak beismerése, hogy maga a kiterjedés bizonyos módon kvalitatív, következésképpen nem szolgálhat alapjául egyetlen kizárólagosan „mechanisztikus” teóriának sem.

Habár az adott helyzetben ezek a gondolatok azt mutatják, hogy a karteziánus fizika nem lehet érvényes, még nem elégségesek a kiterjedés kvalitatív jellegének szilárd megalapozásához; kétségtelenül alá lehetett támasztani azt a megállapítást, amely szerint a testek természete nem vezethető vissza kizárólag a kiterjedésre, ez azonban csupán azért van, mert a testek semmi mást nem nyernek a kiterjedésből, mint kvantitatív elemeiket. E pontnál azonban a következő megjegyzést illik tenni: a korporális meghatározottságok között – amelyek tagadhatatlanul egy tisztán térbeli rendből erednek, és amelyeket éppen ezért joggal lehet a kiterjedés modifikációinak tekinteni – nemcsak a testek nagysága, hanem helyzetük is megtalálható; maga a helyzet ezért úgyszintén kvalitatív

---

² Ez az érv hasonlóképpen felhasználható az atomizmus ellen is, mely lényegénél fogva az atomokon és kombinációikon kívül nem enged meg semmiféle tényleges létezését, s így szükségszerűen vezet ahhoz az elképzeléshez, hogy az atomok között űr van, hogy legyen miben mozogniuk.

volna? A kvantitásra való redukció hívei kétségtelenül azt fogják válaszolni, hogy a számtalan test helyzetét távolságuk határozza meg, s hogy a távolság bizonyosan kvantitatív: vagyis egy bizonyos mennyiségű kiterjedés az, ami elválasztja őket, mint ahogy nagyságuk is az általuk elfoglalt kiterjedés mennyisége; de vajon a távolság önmagában véve elegendő-e a testek térbeli helyzetének meghatározásához? Van valami más is, ami nem hagyható ki a számításból, s ez az az irány, amelynek mentén a távolságot mérni kell; kvantitatív szempontból azonban az irány csupán közömbös lehet, ugyanis e megközelítésből a tér nem gondolható el másként, csak mint ami homogén, ez pedig maga után vonja azt, hogy a tér partikuláris irányai semmiképpen sem különböztethetők meg egymástól; tehát ha ezek szerint az irány a helyzet egyik tényleges eleme, és ha – mint ahogy az nyilvánvaló is – tisztán térbeli, sőt nem kevésbé térbeli, mint a távolság, akkor a tér voltaképpen természetében valaminek kvalitatívnek kell lennie.

Hogy ne maradjon helye a kétségnek, a fizikai tér és a testek akár ki is hagyhatók a képből, és akkor semmi sem marad, amit figyelembe lehetne venni, csupán egy tér, amely tulajdonképpen merőben geometrikus, s e tér bizonyosan azzal azonosítható, amit az egyedül önmagára visszavezetett térnek lehet nevezni; e teret tanulmányozva a geometria vajon tényleg semmit nem vesz figyelembe a szigorúan a kvantitatív elemeken kívül? Értsük meg, hogy most csak a modern kor profán geometriájáról van szó; és rögtön feltehető a kérdés, hogy ha a profán geometriában bármiről is bizonyítható, hogy nem vezethető vissza a kvantitásra, akkor nem következik-e ebből közvetlenül az, hogy még kevésbé lehetséges és még kevésbé jogos az az igény, amely a fizikai tudományok területén mindent a mennyiségre igyekszik visszavezetni. Sőt még a helyzet kérdését is ki lehet hagyni, mert valóban nyilvánvaló szerepet csupán a geometria bizonyos speciális ágazataiban játszik, amelyek viszont a tiszta geometriának talán nem is alkotják szigorúan integráns részét;³ de a legegyszerűbb geometriában nemcsak az alakzatok nagyságát vesszük figyelembe, hanem alakjukat is; és van-e olyan, modern elképzelésekkel átítatott geométer, aki azt merné állítani, hogy például az egyforma területű háromszög és négyszög ugyanaz? Csak azt mondaná, hogy azok „egyenértékűek”, de mint magától értetődőeket kihagyná a „nagyság tekintetében” szavakat, viszont fel kellene ismernie, hogy egy másik vonatkozásban, nevezetesen az alak vonatkozásában van valami, ami mégis csak megkülönbözteti őket; és annak oka, hogy a nagyságban való egyenértékűségből

---

³ Ilyen például az ábrázoló geometria, valamint az a geometria, amelynek egyes matematikusok az *analysis situs* nevet adták.

nem következik az alak hasonlósága, az, hogy van valami az alakban, ami eleve kizárja, hogy létét a kvantitásra lehessen redukálni. Ez azonban még nem minden: ugyanis az elemi geometriának egy egész olyan területe van, amelyben a kvantitatív megfontolások idegenszerűek, nevezetesen a hasonló alakzatok teóriája; a hasonlóságot kétségtelenül kizárólag az alak határozza meg, s az teljesen független az alakzat nagyságától, s ez egyenlő annak megállapításával, hogy egy tisztán kvalitatív rendből ered.⁴ Ha most gondosan megvizsgáljuk a térbeli alak esszenciális természetét, akkor úgy fogjuk találni, hogy az a meghatározott irányokba mutató tendenciák összességéként definiálható: a vonal minden pontján egy érintő írja elő a vonal irányát, és az érintők összessége határozza meg a vonal alakját. A háromdimenziós geometriában ugyanez érvényes a felületekre is, azzal a különbséggel, hogy az egyenes vonalú érintőket itt érintősíkok helyettesítik; sőt az is nyilvánvaló, hogy minden test alakja, valamint az egyszerű geometrikus alakzatok alakja is hasonlóképpen határozható meg, mert a test alakja annak a felületnek az alakja, amely térfogatát körülhatárolja. Az a következtetés, amely felé mindezek mutatnak, már akkor is előrelátható volt, amikor a testek helyzetét fejtegettük, nevezetesen hogy ami a tér voltaképpeni természetében rejlő valóban kvalitatív elemet képviseli, az minden kétséget kizáróan az irány gondolata, mint ahogy ami a kvantitatív elemet reprezentálja, az a nagyság gondolata; és ezek szerint az a tér, ami nem homogén, hanem irányai révén meghatározott és differenciált, „kvalifikált” térnek nevezhető.

Tehát nemcsak fizikai szempontból, hanem – mint ahogy bemutattuk – még geometriai szempontból is a „kvalifikált” tér a reális tér; valóban, a homogén térnek tulajdonképpen egyáltalán nincs léte, s az nem egyéb, mint merő virtualitás. A térnek, hogy mérni lehessen – vagyis hogy az adott magyarázatok értelmében ténylegesen megvalósulhasson –, szükségszerűen össze kell kapcsolódnia a meghatározott irányok együttesével. Sőt, számunkra ezek az irányok a középpontból kilépő sugarakként mutatkoznak meg, s ekképpen ez a középpont egy háromdimenziós kereszt középpontjává válik; és szükségtelen itt ismét felhívni a figyelmet arra, hogy e sugarak mennyire fontos szerepet játszanak az összes tradicionális forma szimbolizmusában.⁵ Ha a tér irányainak tanulmányozása vissza tudta adni a térnek az őt megillető helyét, akkor talán nem lenne teljesen okatlan abban reménykedni, hogy a geometria is visszakaphatná elveszett mélyebb értelmének tekintélyes részét; és nincsen értelme úgy tenni, mintha

---

⁴ Pontosan ez az, amit Leibniz e formulával fejezett ki: „*Aequalia sunt ejusdem quantitatis; similia sunt ejusdem qualitatis.*”

⁵ E téma átfogó magyarázatával kapcsolatban itt azokra a gondolatokra kell utalnunk, amelyek *A kereszt szimbolikájában* találhatóak.

eddiggi gondolatmenetünk nem lenne kiterjeszhető egy jóval szélesebb területre; nyilvánvalóvá lesz ez mindazok számára, akik elgondolkodnak annak a befolyásnak a mértékén, amelyet a fentihez hasonló gondolatok gyakoroltak a tradicionális társadalmak struktúrájának minden egyes aspektusára.⁶

A tér csakúgy, mint az idő a korporális létezés meghatározó feltételek egyike, de e feltételek nem egyenlők magával az „anyaggal”, mint ahogy a mennyiséggel sem, habár természetesen alkalmazkodnak a mennyiséghez; kevésbé „szubsztanciálisak”, mint a mennyiség, és sokkal közelebb állnak az Esszenciához, amely kvalitatív arculatukról gondoskodik; láthattuk, hogy így van ez a térrel, és rövidesen látni fogjuk azt is, hogy az idővel sincs másként. Mielőtt azonban még elkezdenénk vizsgálni az időt, érdemes rámutatnunk arra, hogy az „üres tér” nemléte elegendő Kant egyik túlzottan is híres kozmológiai antinómiájának leleplezéséhez: az a kérdés ugyanis, hogy „vajon a világ végtelen, vagy térben korlátozott”, teljesen értelmetlen. A tér nem terjedhet túl az anyagon, hogy magába foglalja azt, mert akkor üres térről kellene beszélnünk, s az üresség nem tartalmazhat semmit; ellenkezőleg, olyan tér ez, ami a világban található, vagyis a megnyilvánulásban, s ha figyelmünket egyedül a korporális megnyilvánulás területére korlátozzuk, akkor azt lehet mondani, hogy a tér azonos nagyságú a világgal, már csak azért is, mert feltételeinek egyike; de ez a világ nem kevésbé behatárolatlan, mint maga a tér, egyrészt ugyanis – hasonlóan a térhez – nem tartalmazza az összes lehetőséget, hanem a lehetőségeknek csak egy bizonyos részleges rendjét képviseli, másrészt pedig korlátozzák a voltaképpeni természet alkotó determinációk is. Hasonlóképpen, anélkül, hogy visszatérnénk fejezetünk lényegéhez, érdemes itt megemlíteni, hogy nem kevésbé abszurd kíváncsiskodni az irányban, hogy „vajon a világ örök vagy van időbeli kezdete”; szorosán egymáshoz tartozó okokból következően az az igazság, hogy amikor az univerzális megnyilvánulásról van szó, az idő a világban kezdődik, amikor pedig egyedül a korporális megnyilvánulásról, akkor pedig a világgal. De a világ nem azért nem örök, mert vannak kezdetek az időn kívül; a világ azért nem örök, mert esetleges; más szavakkal, van kezdete és vége, ugyanis nem önmaga saját

---

⁶ Itt különösen a rituális „orientációval” kapcsolatos kérdésekre érdemes odafigyelni; jelen esetben csupán említeni érdemes, hogy nemcsak az ily módon tradicionálisan meghatározott épületek – legyenek azok templomok vagy házak – tervezésének vannak feltételei, hanem a városok alapításának is. Ennek utolsó nyoma a templomok keletelése, amelyet Nyugaton egészen a modern idők kezdetéig gyakoroltak, legalábbis „külsőleges” szempontból; ugyanis a beavató formák szimbolizmusán belül az ilyesfajta megfontolások – noha ma általában nem értik őket – mindig is megőrizték a helyüket, még akkor is, amikor a jelenlegi elfajzott viszonyok ahhoz a hithez vezettek, hogy a beléjük foglalt feltételek tényleges megvalósításának fenntartása mellőzhető, s hogy azok tisztán „spekulatív” ábrázolása is elegendő.

princípiuma, vagyis nem tartalmazza önmagában saját princípiumát, azt a princípiumot, amely a világ tekintetében szükségképpen transzcendens. Mindezzel nincs is semmi gond, viszont maga után vonja, hogy a modern filozófusok spekulációinak tekintélyes része azért megoldhatatlan, mert rosszul feltett kérdésekből ered, és a rosszul feltett kérdések könnyen adnak alapot soha véget nem érő viták számára; persze maguk a kérdések azonnal szertefoszlanak, amint előítélet nélkül vizsgáljuk őket, s így arra redukálódnak, amik voltaképpen: a mai szellemiség jellegzetesen zavaros produktumaivá. Mindazonáltal bármennyire is különös, de ez a jól megragadható zavarosság egy sajátos „logikával” látszik rendelkezni, mivel az utóbbi néhány száz évben – számos formát magára öltve – mindig ugyanabba az irányba igyekezett; ez a „logika” azonban nagyon is összhangban van az ember ciklikus alakulásával, ami viszont az éppen aktuális kozmikus feltételek eredménye. Ez közvetlenül az idő természetével kapcsolatos megfontolásokhoz vezet, valamint ahhoz, amit – ellentétben a „mechanisták” tisztán kvantitatív koncepcióival – az idő kvalitatív meghatározottságainak lehet nevezni.

Fordította Buji Ferenc

